

Barbara JAROS

BARIERY I POZYTYWNE TENDENCJE W ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEJ KONSUMPCJI W POLSCE

Barbara Jaros, dr – Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych

adres korespondencyjny:

Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych

ul. Kossutha 6, 40-844 Katowice

e-mail: bjaros@ietu.katowice.pl

OBSTACLES AND THE POSITIVE TENDENCIES IN THE DEVELOPMENT OF SUSTAINABLE CONSUMPTION IN POLAND

SUMMARY: The paper presents both the barriers and the possibilities in the implementation of the concept of sustainable consumption in Poland. At the beginning, the concept of sustainable consumption is discussed. Sustainable consumption as one important goal of the 17 Sustainable Development Goals (SDGs) for the years of 2016-2030 is presented. Following, there are obstacles and positive tendencies in the development of sustainable consumption in Poland are analysed. It has allowed compiling a summary which can help to develop the Strategy of Sustainable Consumption in Poland. The article uses the method of critical analysis of literature.

KEYWORDS: sustainable consumption, possibilities and barriers in the implementation of the concept of sustainable consumption in Poland

---

Wstęp

Zrównoważona konsumpcja jest jednym z głównych celów zrównoważonego rozwoju; jest zarazem mocno związana z urzeczywistnianiem jakości życia jako celu nadrzędnego nowego paradygmatu rozwoju¹. Zrównoważona konsumpcja, wraz ze zrównoważoną produkcją często bywają traktowane zarówno jako sedno zrównoważonego rozwoju oraz jako zagadnienie przekrojowe, które powinno być osadzone w innych celach tego rozwoju². Zauważono, że cel zrównoważonej konsumpcji i produkcji znajduje się na pierwszym miejscu pod względem powiązań z realizacją innych celów zrównoważonego rozwoju³. Dlatego tak ważne jest, w odczuciu autorki artykułu, zajmowanie się problematyką zrównoważonej konsumpcji i włączanie jej zagadnień do odpowiednich polityk sektorowych, takich jak: turystyka, transport, rolnictwo, gospodarka energetyczna, czy budownictwo⁴. Na początku należy jednakże dokonać swoistego rozpoznania, w jakim zakresie koncepcja ta jest realizowana w naszym kraju. Celem artykułu jest zidentyfikowanie barier oraz przedstawienie pozytywnych tendencji wprowadzania w Polsce koncepcji zrównoważonej konsumpcji.

Zrównoważona konsumpcja – podstawowe definicje

Oficjalna definicja zrównoważonej konsumpcji została przyjęta już dość dawno temu, bo w 1994 roku podczas sympozjum na temat zrównoważonej konsumpcji w Oslo. Uznano, że zrównoważona konsumpcja będzie oznaczała „taki proces korzystania z dóbr i usług, który zaspokaja podstawowe potrzeby i przynosi lepszą jakość życia wraz z równoczesnym obniżaniem zużycia zasobów naturalnych, materiałów toksycznych oraz emisji odpadów i zanieczyszczeń w całym cyklu życia (produktu) tak, aby nie ograniczyć możliwości przyszłych pokoleń do zaspokojenia własnych potrzeb”⁵.

¹ T. Borys, *Wybrane problemy metodologii pomiaru nowego paradygmatu rozwoju – polskie doświadczenia*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2014 nr 3(69), s. 9-11.

² L. Akenji, M. Bengtsson, *Making Sustainable Consumption and Production the Core of the Sustainable Development Goals*, Kanagawa 2014, s. 4.

³ D. Le Blanc, *Towards integration at last? The Sustainable Development Goals as a network of targets*, Rio +20 working papers, December 2014, s. 3-16, www.sustainabledevelopment.un.org [23-02-2015].

⁴ T. Borys, op. cit., s. 11.

⁵ www.iisd.ca [21-10-2015].

W praktyce dokonuje się rozróżnienia na tak zwaną słabą oraz silną zrównoważoną konsumpcję⁶. W jej słabej odmianie zakłada się, że zrównoważona konsumpcja zostanie osiągnięta poprzez poprawę efektywności energetycznej urządzeń oraz inne rozwiązania technologiczne. Jak zauważyła S. Lorek, podejście to zdominowało myślenie polityczne i naukowe, w szczególności od czasu Szczytu Ziemi w Johannesburgu w 2002 roku i jego wyrazem jest koncepcja zrównoważonej konsumpcji i produkcji (SCP – *Sustainable Consumption and Production*). W SCP uwaga skupiona jest na produktach, usługach oraz odpowiedzialności konsumenta za kupno ekologicznych, zrównoważonych produktów. Z kolei w silnej zrównoważonej konsumpcji zakłada się, że w celu osiągnięcia zrównoważonej konsumpcji muszą dodatkowo zajść istotne zmiany w poziomach i wzorcach konsumpcji. Podkreśla się tu potrzebę całościowego ograniczenia poziomów konsumpcji zasobów. W silnej zrównoważonej konsumpcji istotne znaczenie pełni koncepcja jakości życia, dobrego życia, aktywności pozaekonomicznej człowieka⁷.

Zdaniem autorki artykułu celem nadrzędnym konsumpcji zrównoważonej jest trwała poprawa jakości życia (co odpowiada pojęciu silnej zrównoważonej konsumpcji) w aspektach „mieć”, „być” oraz „kochać”. Konsumpcja zrównoważona oznacza konsumpcję świadomą opartą na odpowiedzialności i wysokiej świadomości własnych potrzeb, co sprowadza się do podejmowania świadomych i odpowiedzialnych decyzji przez konsumenta. Zrównoważona konsumpcja to także użytkowanie alternatywnych, pochodzących z surowców odnawialnych, energooszczędnych urządzeń, czyli uwzględnienie „technologicznej” drogi rozwiązania problemów. Zrównoważona konsumpcja z jednej strony oznacza „konsumowanie mniej”, a z drugiej „konsumowanie inaczej”. Ten pierwszy rodzaj może przykładowo oznaczać ograniczanie przejazdów samochodem, a ten drugi stosowanie zasad ecodrivingu, czyli zasad oszczędnej jazdy autem.

W Nowym Jorku w dniach 25-27 września 2015 roku odbył się Szczyt Zrównoważonego Rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych, na którym przyjęto 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju na lata 2016-2030⁸. Jednym z nich jest cel 12 – Zapewnienie zrównoważonej konsumpcji i zrównoważonych wzorców produkcyjnych⁹.

⁶ S. Lorek, D.Fuchs, *Strong sustainable consumption governance – precondition for a degrowth path?*, „Journal of Cleaner Production” 2013 nr 38, s. 36.

⁷ Ibidem, s. 37-38.

⁸ Do celów tych krytycznie ustosunkowuje się Angus Deaton, laureat Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii z 2015 roku. Noblista stwierdził, że nie jest ich zwolennikiem, gdyż nie ma skutecznych sposobów ich pomiaru. Jak podsumował: „dużo z nich jest po to, aby ludzie (którzy je opracowali) poczuli się lepiej” [*Nobel Prize winner Angus Deaton shares 3 big ideas*, „Financial Times”, www.ft.com [13-10-2015]].

⁹ www.sustainabledevelopment.un.org [13-10-2015].

Cel 12 ma być realizowany poprzez 11 celów szczegółowych dotyczących między innymi: efektywnego użytkowania zasobów naturalnych, ograniczenia marnowania żywności, zapobiegania powstawaniu odpadów, polityki CSR (społecznej odpowiedzialności biznesu) oraz GPP (zielonych zamówień publicznych), zapewnienia wsparcia technologicznego dla krajów rozwijających się, zrównoważonej turystyki, wycofywania subsydiów dla paliw kopalnych oraz kształtowania świadomości społecznej w zakresie zrównoważonych stylów życia. Jak widać, w powyższych celach nie znalazły się zapisy mówiące wprost o ograniczaniu nadmiernej konsumpcji. Nie dziwi ten fakt, ponieważ wolność konsumpcji jest jednym z dwóch podstawowych wymiarów wolności gospodarczej człowieka i dotyczy sposobu w jaki jednostki rozporządzają swoim dochodem. Można uznać, że zapisy ONZ w pośredni sposób wyrażają istotę zrównoważonej konsumpcji nie ograniczając wolności wyboru jednostki – ósmy cel szczegółowy dotyczy tylko upewnienia się, że wszyscy ludzie będą posiadali odpowiednie informacje i będą świadomi istnienia zrównoważonych stylów życia w harmonii z naturą.

Barierę wprowadzania koncepcji zrównoważonej konsumpcji w Polsce

W Polsce występuje szereg istotnych przeciwności w implementacji koncepcji zrównoważonej konsumpcji. Do najistotniejszych można zaliczyć następujące bariery:

1. Bariera pierwsza: **problem braku precyzyjnych definicji**

Ważnym problemem, dotyczącym nie tylko polskich realiów, jest problem braku definicji zarówno zrównoważonej, jak i niezrównoważonej konsumpcji, które byłyby dostatecznie precyzyjne.

W odczuciu autorki pracy problemy z operacjonalizacją zrównoważonej konsumpcji wynikają z trudności dotyczących precyzyjnego definiowania kategorii jakości życia, jako że w zrównoważonej jakości życia wyróżnia się między innymi: jakość typu „mieć”, jakość typu „być” oraz jakość typu „kochać”¹⁰. Trudności te wynikają również z powiązania dobrobytu środowiskowego z dobrobytem społecznym i ekonomicznym (wzrastająca jakość życia). Potwierdzenie stanowią najnowsze wyliczenia wskaźnika zrównoważonego społeczeństwa (*Sustainable Society Index – SSI*) z 2014 roku¹¹. Wskaźnik SSI

¹⁰ B. Kryk, *Zrównoważona jakość życia a zrównoważona konsumpcja i zachowania ekologiczne polskich konsumentów*, „Handel Wewnętrzny” 2013 nr 6, s. 5-18.

¹¹ www.ssfindex.com [21-10-2015].

pokazuje w czytelny sposób poziom zrównoważenia poszczególnych państw¹². Wskaźnik ten mierzy poziom zrównoważenia w trzech wymiarach dobrobytu: społecznym, środowiskowym i gospodarczym. Niepokojącym wnioskiem wynikającym z analizy wskaźnika SSI jest występowanie silnej negatywnej korelacji pomiędzy środowiskowym a społecznym wymiarem dobrobytu, gdzie wzrost poziomu jego społecznego wymiaru oznacza na ogół obniżenie poziomu wymiaru środowiskowego. Związki te są również istotne przy uwzględnieniu ekonomicznego wymiaru dobrobytu – większy dochód sprawia, że wzrasta dobrobyt gospodarczy, a obniża się dobrobyt środowiskowy. Ta negatywna korelacja, zdaniem twórców raportu SSI, powinna być głównym przedmiotem troski. W związku z tym począwszy od 2014 roku nie jest prezentowany całościowy wskaźnik zrównoważonego społeczeństwa, a stopień zrównoważenia poszczególnych państw ogranicza się do zaprezentowania stopnia zrównoważenia jedynie w poszczególnych wymiarach dobrobytu. Obecnie zespół SSI opracowuje nowe narzędzie umożliwiające wykazanie, który kraj jest najbliższym zrównoważenia¹³.

W świetle przytoczonych powyżej wyników badań można zastanawiać się, czy pozostawanie przy obranej definicji *sustainable development* jest nadal zasadne, czy wciąż możemy mówić o harmonii realizacji trzech celów zrównoważonego rozwoju? Należy zaznaczyć, że państwa, które odnotowują najlepsze wartości w zakresie wskaźnika konsumpcji (czyli nie przekraczają 0,7 gha na osobę w zakresie wskaźnika śladu ekologicznego) jednocześnie znajdują się na odległych pozycjach, jeśli chodzi o inne wymiary dobrobytu – społecznego i gospodarczego. Te państwa to: Bangladesz, Haiti, Irak, Korea Północna, Indie, Pakistan, Jemen, Kongo, Mozambik, Tadżykistan¹⁴.

2. Bariera druga: niezrównoważone praktyki w sektorze transportu

W Polsce w 2014 roku na każdy tysiąc mieszkańców przypadało 519,9 samochodów osobowych¹⁵. Przed 2000 rokiem liczba ta była prawie o połowę mniejsza. Średni wiek samochodu w Polsce na koniec badanego roku wyniósł 15,5 roku. W tym zakresie bardzo odbiegamy od średniej UE, która wynosiła 8,2. Taka sytuacja jest wynikiem obecności starych aut, które po 2004 roku można było bez przeszkód sprowadzać do Polski. Od maja 2004 roku do końca 2011 roku Polacy przywieźli do Polski niemal 7 mln używanych samochodów, z których ponad połowa już w momencie sprowadzenia

¹² B. Kryk, *Jakość życia w kontekście zrównoważonego rozwoju*, „Handel Wewnętrzny” 2012, lipiec-sierpień, t. 1, s. 145-155.

¹³ A. Manuel, G. van de Kerk, R. Kleinjans, *Sustainable Society Index 2014*, Hague 2014, s. 23-24, www.ssfindex.com [21-10-2015].

¹⁴ Ibidem, s. 53.

¹⁵ Wskaźniki zrównoważonego rozwoju. www.stat.gov.pl [20-10-2015].

miała ponad 10 lat. Stan techniczny sprzedawanych aut jest często niezadowalający: 74% aut jest po wypadku, a w 66% przypadków stan auta deklarowany w ogłoszeniu nie zgadza się ze stanem faktycznym. Prawie 80% wystawionych na sprzedaż samochodów pochodzi z importu, z czego zdecydowanie najwięcej z Niemiec¹⁶. Gdyby w odpowiednim momencie zastosowano właściwe instrumenty administracyjno-prawne przeciwdziałające sprawozdaniu aut, być może dziś sytuacja przedstawiałaby się odmiennie. Obecnie można przypuszczać, że dalsza poprawa sytuacji materialnej Polaków będzie skutkowałą wycofywaniem z obiegu przestarzałych, nieefektywnych samochodów.

Jak wynika ze Strategii Rozwoju Transportu do 2020 roku prognozowane jest wystąpienie wielu niekorzystnych zjawisk w sektorze transportu w Polsce, wśród których należy wymienić: dalszy wzrost udziału motoryzacji indywidualnej, znaczny wzrost przewozów lotniczych, spadek udziału miejskiego transportu zbiorowego czy postępujący spadek ruchu pieszego w miastach przy jedynie nieznacznym zrekompensowaniu tego spadku wzrostem ruchu rowerowego. Pewne optymistyczne dane dotyczą jedynie potencjalnego wzrostu przewozów pasażerskich koleją, jednakże pod warunkiem podniesienia jakości usług i uruchomienia systemu kolei wysokich standardów¹⁷.

3. Bariera trzecia: brak stabilnej wizji rządu odnośnie wsparcia instytucjonalnego implementacji zrównoważonej konsumpcji

W Polsce ważnym problemem jest brak stabilnej wizji rządu, co do wsparcia instytucjonalnego implementacji zrównoważonej konsumpcji, co wyraża się między innymi poprzez: ogólny charakter jedyne dokumentu w tym obszarze, jakim jest przyjęta w 2003 roku Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju¹⁸, jak również brak jej późniejszej aktualizacji; zawężenie obszaru działań Grupy roboczej ds. zrównoważonej konsumpcji i produkcji działającej przy Ministerstwie Gospodarki do zagadnień związanych głównie ze problematyką CSR (społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw)¹⁹.

¹⁶ www.pieniadze.gazeta.pl [5-02-2015].

¹⁷ Strategia Rozwoju Transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030 roku), Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Gospodarki Wodnej, Warszawa 22 stycznia 2013, www.mir.gov.pl [20-10-2015].

¹⁸ Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju, Dokument rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 14 października 2003 roku, www.mg.gov.pl [21-08-2015].

¹⁹ www.mg.gov.pl [21-10-2015].

4. Bariera czwarta: **niedostateczne zrozumienie przez społeczeństwo istoty zrównoważonej konsumpcji**²⁰

Subiektywne postrzeganie konsumpcji przez respondentów jest znacznie zróżnicowane – czynnikami silnie skorelowanymi są: miejsce zamieszkania (konsumenci największych miast postrzegają swoją konsumpcję jako raczej zrównoważoną), wykształcenie (wraz ze wzrostem wykształcenia zwiększa się postrzeganie własnej konsumpcji jako zrównoważonej) oraz odczuwana sytuacja materialna (wraz z poprawą sytuacji materialnej wzrasta postrzeganie własnej konsumpcji jako bardziej zrównoważonej).

Tym niemniej nie zaobserwowano, ażeby subiektywne odczucia respondentów pokrywały się z rzeczywistymi działaniami; w pewnych obszarach to właśnie mieszkańcy wsi, którzy zdecydowanie częściej uważają, że ich konsumpcja nie jest zrównoważona, przejawiają bardziej zrównoważone zachowania; podobna sytuacja dotyczy osób z wykształceniem wyższym i średnim, które zważywszy na deklarowany, wysoki stopień zrównoważenia konsumpcji w rzeczywistości nie przejawiają w sposób widoczny bardziej zrównoważonych zachowań; w związku z tym autorka sądzi, że taki rozkład odpowiedzi może wynikać z niewiedzy na temat zrównoważonej konsumpcji.

Zauważono wykazywanie przez respondentów ambiwalentnych postaw wobec zasad zrównoważonej konsumpcji – na przykład respondenci z jednej strony deklarują, że oszczędzają energię, a z drugiej – najczęściej pozostawiają urządzenia RTV w trybie czuwania; z jednej strony segregują odpady powodowani chęcią ochrony środowiska, a z drugiej – w znikomym stopniu segregują lekarstwa.

Zrównoważona konsumpcja nie jest w pełni zrozumiała, czego dowodem jest wskazywanie przez zdecydowaną większość kosztów materialnych jako głównej bariery w prowadzeniu zrównoważonej konsumpcji („jest za droga”); z kolei dla osób o najwyższych dochodach główną przeszkodą w prowadzeniu zrównoważonej konsumpcji okazuje się brak czasu („wymaga za dużo czasu”).

5. Bariera piąta: **wystąpienie niekorzystnego zjawiska „efektu odbicia”**

Efekt odbicia (*rebound effect*) jest to zakres oszczędności energii produkowanej przez inwestycje w zakresie efektywności urządzeń domowych, który zostanie przejęty przez konsumentów pod postacią zwiększonej konsumpcji, jako większa ilość godzin pracy tych urządzeń. Efekt odbicia oblicza

²⁰ B. Jaros, Badania ankietowe dotyczące konsumpcji przeprowadzone w sierpniu i wrześniu 2014 roku na reprezentatywnej próbie 500 pełnoletnich mieszkańców województwa śląskiego powyżej 19 roku życia (element pracy doktorskiej, praca niepublikowana). Z uwagi na zasięg terytorialny badania istnieją ograniczone możliwości generalizowania wyników na całą populację.

się przez odjęcie rzeczywistych oszczędności związanych z użytkowaniem energooszczędnych urządzeń od potencjalnych oszczędności, jakie można by uzyskać dzięki użytkowaniu tego samego dobra. W ten sposób oszczędności, które dostarczają energooszczędne urządzenia, zostają zniwelowane poprzez czynniki demograficzne, społeczne i zachowania ludzi²¹.

Istnienie efektu odbicia potwierdzają dane dotyczące zużycia energii elektrycznej w Polsce. W latach 2004-2010 jej zużycie systematycznie rosło z 597,3 kWh do 773,0 kWh, a w kolejnych latach (2011-2013) zaczęło nieznacznie spadać do poziomu 758,8 kWh²².

Innym przykładem efektu odbicia jest zmniejszająca się wielkość gospodarstw domowych – im mniejsze gospodarstwa domowe, tym większe zużycie zasobów naturalnych na osobę; zwiększająca się liczba gospodarstw domowych powoduje, że zwiększa się obszar przeznaczony pod zabudowę, powstają nowe budynki mieszkalne, wzrasta zużycie materiałów budowlanych; przyrost liczby gospodarstw domowych sprawia, że wzrasta popyt na urządzenia domowe takie jak: chłodziarko-zamrażarki, kuchenki, pralki, telewizory; zwiększa się ilość sprzedawanych mebli oraz samochodów; ponad to wszystkie te urządzenia generują pośrednie zużycie energii dla gospodarstw domowych związane z zapotrzebowaniem na energię podczas produkcji oraz dystrybucji tych dóbr. W Polsce w latach 2000-2013 znacząco wzrosła liczba gospodarstw domowych jednoosobowych z 10,6 proc. do 21,7 proc.²³

6. Bariera szósta: zachowania społeczeństwa konsumpcyjnego

W zachowaniach polskich konsumentów można zaobserwować wyraźne przejawy konsumpcjonizmu, które coraz szybciej się upowszechniają²⁴. Konsumpcjonizm oznacza nadmierną konsumpcję dóbr i usług, nieuzasadnioną rzeczywistymi potrzebami ludzi, nieuwzględniającą kosztów ekologicznych, społecznych i indywidualnych²⁵. Konsumpcjonizm przejawia się w tak zwanej nadkonsumpcji, polegającej na użytkowaniu nietrwałych i tanich produktów w myśl zasady, że lepiej mieć więcej niż mniej, choć ze szkodą dla jakości nabywanych dóbr. Jak twierdzi O. Leszczak: „problem polega nie na tym, że stajemy się rzeczystami i przywiązujemy zbyt wielką wagę do przedmiotów

²¹ H. Throne-Holst, P. Strandbakken, *From theory to practice – Towards an efficiency of consumption*, w: E. Hertwich, T. Briceno, P. Hofstetter, A. Inaba (red.), *Sustainable Consumption: The Contribution of Research*, Trondheim 2005, s. 39-47.

²² www.stat.gov.pl [25-02-2015].

²³ Ibidem.

²⁴ E. Kieźel, *Konsumpcjonizm i dekonsumpcja w zachowaniach polskich konsumentów*, w: E. Kieźel, S. Smyczek (red.), *Zachowania konsumentów. Procesy unowocześniania konsumpcji*, Warszawa 2014, s. 95.

²⁵ Ibidem, s. 80.

fizycznych i dóbr materialnych, lecz na tym, że w ogóle nie przywiązujemy do nich żadnej wagi”²⁶.

Większość badanych konsumentów lubi robić zakupy i robi to często²⁷. Potwierdza to również wysoka skłonność do odwiedzania placówek handlowych. Badani, którzy uznają, że wystarcza im zaspokojenie potrzeb na poziomie podstawowym są w mniejszości. Wśród najważniejszych motywów w zachowaniach nabywczych można wymienić: dążenie do zaspokajania potrzeb na wystarczającym poziomie, chęć upodobnienia się do innych oraz dążenie do wyróżniania się. Konsumenty uznają następujące dobra za najlepsze wyróżniki pozycji: samochód wysokiej klasy, modna odzież markowa oraz egzotyczne miejsca wypoczynku. Dla prawie połowy konsumentów moda stanowi podstawową przesłankę podejmowanych decyzji zakupowych. Prawie połowa badanych nabywa produkty na zapas, co niewątpliwie sprzyja marnotrawieniu środków.

Pozytywne tendencje wprowadzania w Polsce koncepcji zrównoważonej konsumpcji

Bariery wprowadzania koncepcji zrównoważonej konsumpcji w Polsce są w istotny sposób równoważone pozytywnymi tendencjami, wśród których można wymienić:

1. Wzrastające zainteresowanie problematyką zrównoważonej konsumpcji

Nowy paradygmat rozwoju oraz nowy paradygmat konsumpcji są prężnie rozwijającymi się obszarami badań naukowych w Polsce i na świecie; rozwija się również nowa dyscyplina naukowa – ekonomia zrównoważonego rozwoju oraz następuje rozwój różnych form edukacji ekologicznej (w tym na rzecz zrównoważonej konsumpcji). Zagadnienia zrównoważonej konsumpcji i produkcji zostały wyróżnione jako samodzielny cel w Celach Zrównoważonego Rozwoju ONZ. Przy Ministerstwie Gospodarki powstała wcześniej wspomniana Grupa robocza ds. zrównoważonej konsumpcji i produkcji. W 2015 roku nagroda Nobla w dziedzinie ekonomii została przyznana dla Angusa Deatona za analizy dotyczące zagadnień konsumpcji, ubóstwa i dobrobytu. W uzasadnieniu decyzji podano, że kluczowe dla zrozumienia

²⁶ O. Leszczak, *Paradoksy konsumpcjonizmu. Typologia i lingwosemiotyka*, w: R. Stefański (red.), *Życie w konsumpcji – konsumpcja w życiu – konsumpcja życia: współczesny człowiek w społeczeństwie konsumpcyjnym*, „The Peculiarity of Man” 2012 nr 15, s. 33.

²⁷ E. Kieźel, op. cit., s. 83-90; również w przypadku tych badań możliwości generalizowania ich wyników na całą populację polskich konsumentów są ograniczone, gdyż zostały one przeprowadzone na próbie 258 konsumentów województwa śląskiego.

i prognozowania aktualnych wzorców konsumpcji jest poznanie, jak konsumenci rozdzielają swoje wydatki pomiędzy różne dobra.

2. Rozwój podstaw teoretycznych zrównoważonej konsumpcji

W pewnym stopniu ugruntowane są podstawy teoretyczne zrównoważonej konsumpcji, jak również uzgodniona jest istota i zakres: instrumentów kształtujących zrównoważoną konsumpcję, obszarów konsumpcji i produktów wywierających najbardziej niekorzystny wpływ na środowisko, wskaźników zrównoważonej konsumpcji i produkcji.

3. Promocję zachowań proekologicznych

Następuje promocja konsumenckich zachowań proekologicznych, przykładowo kampanie społeczne Ministerstwa Środowiska „Wyłączamy prąd. Włączamy oszczędzanie”, „Nie zaśmiecaj swojego sumienia”, „Zielone miasta – w stronę przyszłości”, kampania informacyjna podnosząca świadomość społeczeństwa nt. różnorodności biologicznej i działań na rzecz ekosystemów²⁸.

4. Rozwój *sharing economy*

Popularność *sharing economy* w Polsce systematycznie rośnie. Jest to termin niełatwy do przetłumaczenia na język polski, który w dodatku obejmuje szereg różniących się nieco od siebie zjawisk, takich jak²⁹:

Collaborative economy (wspólna gospodarka) to system ekonomiczny zdecentralizowanych sieci i miejsc wymiany, który umożliwia wykorzystanie dotąd biernych zasobów poprzez łączenie potrzebujących z oferującymi pomoc jednocześnie omijając pomoc tradycyjnych pośredników (przykłady w Polsce : Banki Czasu – serwis umożliwia wymianę usług: przykładowo godzina gry na gitarze za godzinę nauki języka angielskiego (bez przepływów finansowych));

Sharing economy (ekonomia współdzielenia się) to system ekonomiczny oparty na dzieleniu się nie w pełni wykorzystywanymi zasobami lub usługami, za darmo bądź za opłatą, bezpośrednio od osób fizycznych (przykłady w Polsce: Airbnb – wynajmowanie/udostępnianie miejsc noclegowych w prywatnych domach, BlaBlaCar – to serwis łączący kierowców dysponujących wolnymi miejscami z osobami szukającymi transportu);

Collaborative consumption (wspólna konsumpcja) oznacza odrodzenie tradycyjnych zachowań rynkowych – wynajmu, pożyczania, wymiany, dzie-

²⁸ www.mos.gov.pl [26-10-2015].

²⁹ R. Botsman, *Defining The Sharing Economy: What is Collaborative Consumption – And What Isn't?*, www.fastcoexist.com [20-10-2015].

lenia się, targowania się, obdarowywania się przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii – Internetu, aplikacji mobilnych (przykłady w Polsce: Allegro, eBay – portale internetowe prowadzące serwisy aukcji internetowych, Zipcar – wypożyczanie samochodu na godziny dzięki czemu płaci się tylko za jego faktyczne użytkowanie (choć na razie usługa jest niedostępna w Polsce to niewykluczone, że w najbliższym czasie pojawi się także i u nas);

On-demand services (usługi na żądanie): platformy, które bezpośrednio dopasowują potrzeby klientów z dostawcami w celu natychmiastowego dostarczania towarów i usług (przykłady: Uber – zamawianie usług transportu samochodowego poprzez kojarzenie pasażerów z kierowcami korzystającymi z aplikacji mobilnej Uber, DeskBeers – jak na razie w Wielkiej Brytanii dostarcza piwo pochodzące z małych lokalnych wytwórni, Alfred – jak na razie w Stanach Zjednoczonych, osoba, która wykona za nas obowiązki domowe).

5. Zastosowanie instrumentów zrównoważonej konsumpcji

Występują korzystne efekty środowiskowe wynikające z zastosowania instrumentów zrównoważonej konsumpcji, wśród których przede wszystkim należy wymienić: ekoetykietowanie, wprowadzenie opłat za jednorazowe reklamówki, wprowadzone zmiany w systemie gospodarowania odpadami komunalnymi czy wprowadzanie energooszczędnych świetlówek.

6. Rozwijający się monitoring w obszarze zrównoważonej konsumpcji

Zwiększa się zakres monitoringu w obszarze zrównoważonego rozwoju oraz zrównoważonej konsumpcji; w 2011 roku powstała publikacja GUS *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*³⁰; został uruchomiony moduł w GUS – BDL (Banku Danych Lokalnych) „Wskaźniki zrównoważonego rozwoju”, wśród których wyróżniono obszar tematyczny „zrównoważona konsumpcja i produkcja”.

Podsumowanie

Trudno jest jednoznacznie określić, które tendencje przeważają w Polsce. Należy pamiętać, że Polska wciąż nadrabia dystans w rozwoju gospodarczym względem bogatszych krajów Europy Zachodniej także można się spodziewać, że konsumpcja w Polsce będzie rosła w miarę wzrostu dobrobytu. W takiej sytuacji można starać się przy zastosowaniu instrumentów kształto-

³⁰ *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, Katowice 2011.

wania zrównoważonej konsumpcji, ażeby konsumenci dokonywali jak najwięcej zrównoważonych wyborów konsumpcyjnych. Istnieje całkiem sporo możliwości działania na tym polu. Można między innymi promować nowe, energooszczędne rozwiązania technologiczne, kształtować świadomość skutków nadmiernej konsumpcji, doceniać aspekt jakości towarów i usług, podkreślać znaczenie innych niż „mieć” składowych jakości życia, edukować w obszarze zrównoważonej konsumpcji i wiedzy ekonomicznej, stosować „sprytne” rozwiązania typu *nudging*³¹.

W czerwcu 2016 roku odbyła się konferencja SCORAI – międzynarodowej inicjatywy na rzecz badań i działań w zakresie zrównoważonej konsumpcji (*Sustainable Consumption Research and Action Initiative*)³². Tematem przewodnim konferencji była próba odpowiedzenia na pytanie: Jak dokonać wyjścia poza ramy społeczeństwa konsumpcyjnego? (*Transitions Beyond a Consumer Society*). Temat ten wskazuje na najpilniejszy problem do rozwiązania w obszarze zrównoważonej konsumpcji – problem opracowania strategii przejścia od społeczeństwa konsumpcyjnego do społeczeństwa zrównoważonego, społeczeństwa, którego gospodarka i kultura nie są w głównej mierze oparte na masowej konsumpcji.

Literatura

- Akenji L., Bengtsson M., *Making Sustainable Consumption and Production the Core of the Sustainable Development Goals*, Kanagawa 2014
- Borys T., *Wybrane problemy metodologii pomiaru nowego paradygmatu rozwoju – polskie doświadczenia*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2014 nr 3(69), s. 3-21
- Botsman R., *Defining The Sharing Economy: What is Collaborative Consumption – And What Isn't?*, www.fastcoexist.com
- Kieźel E., *Konsumpcjonizm i dekonsumpcja w zachowaniach polskich konsumentów*, w: E. Kieźel, S. Smyczek (red.), *Zachowania konsumentów. Procesy unowocześniania konsumpcji*, Warszawa 2014
- Kryk B., *Jakość życia w kontekście zrównoważonego rozwoju*, „Handel Wewnętrzny” 2012, lipiec-sierpień, t. 1, s. 145-155
- Kryk B., *Zrównoważona jakość życia a zrównoważona konsumpcja i zachowania ekologiczne polskich konsumentów*, „Handel Wewnętrzny” 2013 nr 6, s. 5-18
- Le Blanc D., *Towards integration at last? The Sustainable Development Goals as a network of targets*, Rio +20 working papers, December 2014, www.sustainabledevelopment.un.org

³¹ Termin ten oznacza stworzenie, zaaranżowanie takich warunków wyboru, w których pożądaný wybór wiąże się z wyborem najłatwiejszej albo najbardziej atrakcyjnej opcji. Nudging należy obecnie do najbardziej obiecujących narzędzi kształtowania zrównoważonych zachowań, zob. R. Thaler, C. Sunstein, *Impuls. Jak podejmować właściwe decyzje dotyczące zdrowia, dobrobytu i szczęścia*, Poznań 2008 oraz O. Mont, M. Lehner, E. Heiskanen, *Nudging. A tool for sustainable behavior?* Swedish Environmental Protection Agency Report 6643, December 2014, www.swedishepa.se [26-10-2015].

³² www.confmanager.com [27-10-2015].

- Leszczak O., *Paradoksy konsumpcjonizmu. Typologia i lingwosemiotyka*, w: R. Stefański (red.), *Życie w konsumpcji – konsumpcja w życiu – konsumpcja życia: współczesny człowiek w społeczeństwie konsumpcyjnym*, "The Peculiarity of Man" 2012 nr 15, s. 41-58
- Lorek S., Fuchs D., *Strong sustainable consumption governance – precondition for a degrowth path?*, "Journal of Cleaner Production" 2013 nr 38, s. 36-43
- Manuel A., van de Kerk G., Kleinjans R., *Sustainable Society Index 2014*, Hague 2014, s. 23-24, www.ssfindex.com
- Mont O., Lehner M., Heiskanen E., *Nudging. A tool for sustainable behavior?* Swedish Environmental Protection Agency Report 6643, December 2014, www.swedishepa.se
- Strategia Rozwoju Transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030 roku), Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Gospodarki Wodnej, Warszawa 22 stycznia 2013r., www.mir.gov.pl
- Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju, Dokument rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 14 października 2003 roku, www.mg.gov.pl
- Thaler R., Sunstein C., *Impuls. Jak podejmować właściwe decyzje dotyczące zdrowia, dobrobytu i szczęścia*, Poznań 2008
- Throne-Holst H., Strandbakken P., *From theory to practice – Towards an efficiency of consumption*, w: E. Hertwich, T. Briceno, P. Hofstetter, A. Inaba (red.), *Sustainable Consumption: The Contribution of Research*, Trondheim 2005
- Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, Katowice 2011
- Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, www.stat.gov.pl
- www.confmanager.com
- www.ft.com
- www.iisd.ca
- www.mg.gov.pl
- www.mos.gov.pl
- www.pieniadze.gazeta.pl
- www.ssfindex.com
- www.stat.gov.pl
- www.sustainabledevelopment.un.org